

KITAIBELIA	XVI. évf. 1–2. szám	pp.: 97–98.	Debrecen 2011
------------	---------------------	-------------	---------------

Az *Epipogium aphyllum* (F. W. Schmidt) Sw. előfordulása a Bükk hegységben

SULYOK Máté¹ – SULYOK József²

¹Felsőtárkány 3324 Koronás u. 19.

²Bükki Nemzeti Park Igazgatóság, Eger 3304 Pf.: 9.

A Bükk hegységben tett kirándulásaink egyike alkalmával 2008. június 20-án, a Bükkzsérc község határában fekvő Derecske-lápát kerestük föl, ahol a *Gladiolus imbricatus* állományának felmérése céljából. A munka közben az első szerző egy általa még nem látott orchidea-faj bimbós egyedét találta a völgy felső végében lévő vízmosás aljában. A növény minden kétséget kizáróan az *Epipogium aphyllum* példányának bizonyult, amelyet a Magyarországi Orchideák Herbáriumi Adatbázisa alapján (Molnár és mtsai 2012) korábban az Északi-középhegységben még sehol sem gyűjtöttek. Legutóbb KOVÁCS – WIRTH (2009) adtak hírt egy újabb mecseki előfordulásról, ahol egyetlen virágzó egyedére leltek. A szerzőpáros a fajra vonatkozó eddigi hazai irodalmakat felsorolták, így ezek újbóli számbavételétől eltekintünk.

Az élőhely *Melittio-Fagetum* Soó 1964 enyhén kisavanyodó *Carex pilosa* típusának szegélyében volt és mindössze két négyzetméter nagyságának bizonyult. A morzsalékos-agyagos barna erdőtalajon *Carex pilosa*, *Brachypodium sylvaticum*, *Asarum europaeum*, *Stachys sylvatica*, *Pulmonaria obscura*, *Aegopodium podagraria*, és *Galeobdolon luteum* társaságában két három-hajtásos, négy egy-hajtásos egyedet sikerült megszámolni. Az élőhely érdekessége még, hogy a növényzet borítása kb. 60 % volt és nem tapasztaltunk jelentősebb szervesanyag felhalmozódást. A talaj kémhatása desztillált vízben pH 5,97, kálium-klorid vizes oldatában pH 5,3 volt (MOLNÁR V. A. ex litt.).

A növények július első hetében voltak teljes nyílásban, és július 25-én már érett felnyílt tokterméseket találtunk, összesen 7 darabot. Ez igen jó megtermékenyülési aránynak mondható (30,4 %), hiszen összesen 23 virág volt a 6 egyed virágzó hajtásain. KOPYLOV-GUS'KOV *et al.* (2005) négy éven (2001-2004) át vizsgálták, egy közel 160 egyedű számláló populációt, de mindössze egyetlen esetben találtak toktermést. A növény fűrészpör illatot árasztó virágait otlétünk alkalmával csak legyek látogatták. Rovarmegporzói N. A. VAN DER CINGEL (1995) szerint poszméhek (pl. *Bombus lucorum*) és darazsak, de VÖTH (1994) felveti a kleisztogamia és autogamia lehetőségét is. Utóbbinak ellentmondanak az alacsony megtermékenyülési arányokról szóló adatok. KOPYLOV *et al.* (2005) által végzett rovarmegporzási megfigyelések során a poszméhek szerepét nem sikerült megerősíteni. A virágokat látogató rovarok 60 %-a a *Syrphidae*, *Anthomyiidae*, *Muscidae*, *Lauxaniidae* családokba tartozó légyfaj volt.

2009. júniusában az előző évhez hasonlóan ismét jelentős mennyiségű csapadék hullott a Bükkben, ezért elindultunk újra felkeresni az előző évben meglelt *Epipogium*-lélőhelyet. Nem sok sikerre számítottunk, hiszen hazánkban eddig csak egyszer fordult elő (Kőszegi-hegység: Bozsoki-patak), hogy a bajuszvirágot ugyanott kétszer egymás után is sikerült megtalálni. Annál nagyobb meglepetésként ért minket, hogy 2009. június 30-án ismét rábukkantunk a növényekre, mégpedig 4 db 1 hajtásos, 1 db 3 hajtásos, 1 db 4 hajtásos egyedre. Örömmünket tovább fokozta, hogy a lelőhelyet tüzetesebben átvizsgálva megállapítottuk, hogy közvetlenül az avar alatt, néhol fölötte is számos *Epipogium*-tarackot figyeltünk meg, amelyek láthatólag átszöttek az egész élőhelyet. Ezek a vegetatív szaporodást lehetővé tevő képletek a *coralloid*-típusú rizómából indulnak ki. Hosszuk akár az 50 cm is elérheti és 2-3 cm-ként rügyek láthatók rajta. A rügyekből kedvező körülmények között új növények fejlődhetnek (ROY *et al.* (2009)). E tény talán esélyt ad arra, hogy a vegetatívan is jól szaporodó növénynek talán kis egyedszámú, de stabil állománya alakult ki. A talajfelszínen futó igen törékeny képletek miatt a növény rendkívül érzékeny a mechanikai behatásokra, pl. a taposásra, ezért körültekintően kell eljárni a vizsgálatok elvégzésekor.

2009. július 22-én ismét visszatérve egy darab egy hajtásos és egy darab kéthajtásos egy virágú teljes nyílásban lévő egyed, valamint egy kihajtás kezdetén lévő egyhajtásos egyed találtunk, míg a július elején virágzott egyedek termésérésben voltak, egy tok pedig már fel is nyílt. A július végi újbóli virágzás nem meglepő, hiszen az *Epipogium aphyllum* virágzása június végétől október közepéig is elnyúlhat hazánkban, amely nagymértékben összefügg a csapadék eloszlásával és mennyiségével.

Felfedezésünk szóbeli közlésünk alapján bekerült MOLNÁR in KIRÁLY (2009) Új magyar fűvészkönyvébe is.

Köszönetnyilvánítás

Köszönjük MOLNÁR V. Attilának a talajtani vizsgálatok eredményeinek átadását.

Summary

The occurrence of *Epipogium aphyllum* in Bükk mountain (N Hungary)

M. SÜLYÖK – J. SÜLYÖK

In 2008, we found the first *Epipogium aphyllum* occurrence in the North Hungarian Mountains (Északi-középhegység). The habitat of the species is beech forest and in 2008 six, in 2009, nine flowering individuals were counted.

Irodalom

- KOPYLOV-GUS'KOV, YU. O. – VOLKOVA, P. A. – SHIPUNOV, A. B. – LYSKOV, D. F. – PETROV, P. N. (2005): – Популяция надбородника безлиственного (*Epipogium aphyllum* (F.W. Schmidt) Sw., Orchidaceae Juss.) на архипелаге Кемь-Луды Белого моря. / Population of *Epipogium aphyllum* (F.W. Schmidt) Sw., Orchidaceae Juss.) on the Kem'-Ludskij archipelago (White Sea) // The materials of the White Sea Expedition of Moscow South-West High School. – The materials of the White Sea Expedition of Moscow South-West High School. 5. (Electronic resource) <http://herba.msu.ru/belomor/2005/flora/epipog.htm>
- KOVÁCS D. – WIRHT T. (2009): A bajuszvirág [*Epipogium aphyllum* (F. W. SCHMIDT) SW.] és néhány *Epipactis*-faj előfordulása Pécssett. – *Kitaibelia* 14(1): 104–106.
- MOLNÁR V. A. (2009): *Orchidaceae* – Kosborfélék családja. In: KIRÁLY G. (szerk.): Új magyar fűvészkönyv. – Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, Jósvafő. p.: 578.
- MOLNÁR V. A. – TAKÁCS A. – HORVÁTH O. – E. VOJTKÓ A. – KIRÁLY G. – SONKOLY J. – SRAMKÓ G. (2012): Herbarium Database of Hungarian Orchids I. Methodology, dataset, historical aspects and taxa. – *Biologia* 67 (accepted for publication).
- N. A. VAN DER CINGEL (1995): An Atlas of Orchid Pollination European orchids. – A. A. Balkema, Rotterdam-Brookfield. p.: 153.
- VOJTKÓ A. (2002): A Bükk hegység flórája. – Sorbus 2001 Kft., Eger
- VÖTH W. (1994): Sind Blüten von *Epipogium aphyllum* Sw. entomogam oder autogam? – *Die Orchidee* 45(6): 248–251.
- ROY M. – YAGAME T. – YAMATO M. – IWASE K. – HEINZ C. – FACCIO A. – BONFANTE P. – SELOSSE M.A. (2009): Ectomycorrhizal *Inocybe* species associate with the mycoheterotrophic orchid *Epipogium aphyllum* but not its asexual propagules. – *Annals of Botany* 104: 595–610.